

УДК: 371.4Данилевський

*Лутаєва Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Національного фармацевтичного університету.
E-mail: tanya_lutaeva@list.ru*

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ В. Я. ДАНИЛЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

У статті аналізуються педагогічні ідеї В. Данилевського та досліджується його діяльність в контексті організації освіти дорослих в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Було доведено, що учений у своїх публіцистичних роботах розкривав небезпеку соціального нещастя та аморальності, розмірковував над засобами мотивації громадян до самоосвіти, доводив важливість участі лікарів у просвітницькому русі. Були встановлені основні напрями просвітницько-педагогічної діяльності науковця в контексті освіти дорослих: благодійництво, відкриття народних бібліотек, участь в організації роботи Харківського Товариства грамотності, сприяння видавництву та розповсюдженню літератури для народу, відстоювання прав жінок на освіту, участь в реформуванні середньої та вищої освіти.

***Ключові слова:** освіта дорослих, просвітництво, педагогічні ідеї, благодійництво, народна бібліотека, Харківське товариство грамотності.*

Постановка проблеми. У період сучасності актуальною є концепція неперервної освіти, що зумовлює необхідність дослідження освіти дорослих поза межами базової освіти. Особливого значення в контексті організації освіти дорослих набуває звернення до педагогічної спадщини та просвітницько-педагогічної діяльності Василя Яковича Данилевського (1852-1939), вивчення педагогічних ідей та узагальнення досвіду видатного вченого щодо організації неформальної освіти наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одними з перших до характеристики діяльності просвітницьких організацій на Харківщині, що опікувалися освітою дорослих у період ХІХ – початку ХХ ст., звернулися Д. Багалій та Д. Міллер [1]. Наведений ними фактичний матеріал є корисним для історико-педагогічних досліджень у період сьогодення. За радянських часів аналіз науково-теоретичної спадщини та основних напрямів діяльності В. Данилевського було надано у дослідженні Є. Фінкельштейна [13].

У виданнях сучасних науковців, стосовно теми дослідження, нашу увагу привернули видання довідкового характеру [4] та публікації О. Білецької [2], Т. Коломієць [7], Т. Павлової [10], В. Сафонові [12], в яких побіжно висвітлюються ідеї та діяльність В. Данилевського у справі організації освіти дорослих.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених висвітленню науково-теоретичної спадщини та основних напрямів діяльності В. Данилевського, його педагогічні ідеї та громадсько-просвітницька діяльність ще не стали об'єктом окремого історико-педагогічного дослідження.

Мета статті – проаналізувати педагогічні ідеї та дослідити діяльність В. Данилевського в контексті організації освіти дорослих наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Джерельною базою дослідження є філософсько-публіцистичні роботи В. Данилевського [5; 11], звіти громадських організацій Харківщини [6; 8; 9], видання Імператорського Харківського університету [3], статті загальної періодичної преси досліджуваного періоду [14; 15; 16; 17].

Виклад основного матеріалу. Василій Якович Данилевський – український громадський діяч, біолог, фізіолог, протозоолог, освітянин, філософ-натураліст, письменник-публіцист – народився у Харкові, з яким була пов'язана вся його діяльність у сфері культури, науки та освіти.

Педагогічну діяльність В. Данилевський розпочав у 1880 р. доцентом кафедри фізіології у Харківському зооветеринарному інституті. З 1883 р. він також займав посаду професора фізико-математичного факультету, де викладав фізіологію людини, анатомію та гістологію, з 1886 р. по 1909 р. – завідував кафедрою фізіології на медичному факультеті Харківського університету, а з 1911 р. по 1926 р – працював в Жіночому медичному інституті та в Харківському медичному інституті [10, с. 148-151].

Про авторитет В. Данилевського як науковця свідчить той факт, що він був обраний членом низки наукових товариств за кордоном, неодноразово

призначався головою медичної випробувальної комісії в університетах Російської імперії [11, с. 41; 3]. В. Данилевський приймав активну участь у прогресивному реформуванні середньої та вищої медичної освіти [3].

Вітчизняні науковці встановили, що видатний вчений був автором 217 наукових праць, серед яких декілька монографій, навчальних посібників [11]. Надзвичайно широким був спектр його наукових інтересів. Дослідник займався філософськими проблемами вивчення сутності людини як особистості, взаємозв'язку людини та навколишнього середовища, розмірковував про напрями організації державою охорони здоров'я населення, фізіологію праці, соціально-значущу діяльність медиків.

Свою високу наукову компетентність та громадянську позицію В. Данилевський засвідчив у філософських та публіцистичних творах: «Труд и отдых», «Труд и жизнь», «Чувство и жизнь», «Народный дом и его общественно-воспитательное значение», «Душа и природа», «Жизнь и солнце», «Физиология труда», «Врач, его призвание и образование», «Очерк из физиологии социальных недугов», «Разумные развлечения и их научные обоснования», «Основной физиологический закон развития ума и воли», «Физиология и социальная жизнь» та інші.

Під керівництвом В. Данилевського в Харкові було організовано три інститути: Жіночий медичний інститут (1911 р.), Український інститут праці (1922 р.), Органотерапевтичний інститут (1919 р.), що нині відомий як Інститут проблем ендокринної патології ім. В. Данилевського АМН України [2].

Видатний учений був членом Наукового комітету Народного Комісаріату Просвіти УРСР, Вченої ради Наркомату охорони здоров'я УРСР. У 1924 р. він отримав звання заслуженого професора УРСР, а у 1926 р. – звання заслуженого діяча науки УРСР. У 1926 р. його обрали дійсним членом Академії наук УРСР. Помер В. Данилевський 25 лютого 1939 р. у Харкові [10; с. 148-151].

В. Данилевський, вихований на ідеях таких новаторів у науці як І. Пирогов, І. Сеченов, не міг залишатися байдужим до питань громадського життя. Великий гуманіст за переконаннями, він мав тісні міжособистісні

зв'язки з прогресивними вітчизняними освітянами (Х Алчевською, М. Сумцовим, Л. Хавкіною та іншими).

У своїх роботах В. Данилевський розкривав небезпеку соціального нещастя й аморальності. У роботі «Чувство и жизнь» (1895 р.) він пише: «...жодні ... закони не в змозі охопити всі можливі випадки форм людської взаємодії, тоді як критеріям моральних почуттів – голосу совісті, почуттю справедливості – цілком підпорядковується вся ця сфера суспільного життя й взаємних відносин... Історія людства, однак, доводить, що лише самі почуття без знання, без контролю освіченого розуму можуть приводити до народних нещасть, до потьмарення здорового глузду, до перекручування природних умов життя» (переклад автора) [2].

Вивчення роботи В. Данилевського «Врач, его призвание и образование» (1921 р.) дозволяє з'ясувати витoki його ідей стосовно окреслення завдань просвітництва для вітчизняних медиків, а також – його громадянської свідомості, науково-педагогічної та громадської діяльності.

Аналіз вищезазначеної роботи свідчить, що В. Данилевський надавав величезного значення організації виховних заходів працівниками медичної галузі. До соціально-значущих завдань лікаря він, між іншим, відносив боротьбу з алкоголізмом, морфінізмом, кокаїнізмом шляхом просвітницької діяльності [11, с. 275].

Важливо зазначити, що В. Данилевський розглядав боротьбу медиків з соціальними негараздами у контексті підвищення моралі та загальної культури населення. Він зауважував: «...без підйому просвітництва та економічного становища одна медицина не здатна боротися з народними бідуваннями» (переклад автора) [11, с. 275].

Сам В. Данилевський був активним громадським діячем і приділяв увагу практичній справі організації просвітницької діяльності, зокрема серед дорослого населення Харківщини. Зауважимо, що за даними перепису 1897 р. у м. Харкові на 173989 осіб населення (92182 чоловіків та 81807 жінок) грамотних було 91329 осіб (57017 чоловіків та 34312 жінок), що складало серед чоловіків

61, 74 % та серед жінок 41, 94 % (52,5 % загальної кількості населення), у той час як у межах Харківській губернії загальний відсоток грамотних складав лише 16,85 % [1, с. 778].

З огляду на проблему ліквідації неписьменності та організації освіти дорослого населення, В. Данилевський надавав допомогу Харківській жіночій недільній школі, яка діяла з ініціативи та під керівництвом Х. Алчевської в другій половині XIX – на поч. XX ст. У школі навчалися жінки різного віку. Серед них були ті, що працювали прислугою та на фабриках, модистки, дружини й дочки ремісників. Курс навчання відповідав програмі початкових училищ. У школі діяла бібліотека, були накопичені наукові посібники, у розробці яких приймав участь Василь Якович Данилевський.

Узагальнення досвіду роботи школи дозволило освітянам Харкова укласти та видати бібліографічний довідник-хрестоматію «Что читать народу».

В. Данилевський приймав активну участь у створенні та організації роботи Харківської громадської бібліотеки (нині – Харківська Державна наукова бібліотека ім. В. Короленка), що діяла у період з 1866 по 1920 роки. За статутом ця бібліотека була організована з метою «надати можливість її засновникам та стороннім особам користуватися читанням книг, журналів, газет та спеціальних видань» (переклад автора) [6].

Наприкінці XIX ст учений був активним членом Харківського товариства поширення у народі грамотності (далі: Товариство грамотності, ХТГ), заснованого зусиллями групи викладачів Харківського університету на чолі з професором М. Бекетовим у 1869 р. для поширення освіти серед народу. На поч. XX ст. саме В. Данилевський виконував обов'язки голови Товариства.

У статуті товариства зазначалося, що головною метою діяльності організації є «посильне розповсюдження грамотності і початкових корисних знань у рамках, дозволених урядом» [7].

Основні напрями діяльності Товариства грамотності були пов'язані з організацією загальноосвітніх та недільних шкіл для народу, забезпеченням матеріальної допомоги вчителям. У Харкові Товариство грамотності відкрило

декілька народних, жіночу, ремісничу, декоративно-малювальну і чотири недільних школи.

Сутність просвітницької діяльності членів товариства, зокрема В. Данилевського, точно і виразно висвітлив у своїй промові під час святкування 25-річного ювілею ХТГ у 1894 р. професор А. Стоянов: «Ми зібралися тут, щоб прославляти .... безкровну мирну перемогу знання над неписьменністю, розумової діяльності над косністю, принципу суспільного блага над елементами суспільного зла, одним з джерел якого завжди було нещастя» (переклад автора) [17].

У Харкові за ініціативою та під керівництвом В. Данилевського 1 грудня 1891 р. була відкрита та надалі успішно функціонувала перша безкоштовна народна бібліотека-читальня при ХТГ (надалі їх кількість зростає до чотирьох). З 9 лютого 1892 року було відкрито абонімент. За перший рік існування в Харкові безкоштовної народної читальні кількість тих, хто зареєструвався як читач у приміщенні бібліотеки, було 2682; для використання за межами бібліотеки було видано 55992 книг, газет і журналів [6].

Як голова Комітету читальні Харківської народної бібліотеки, В. Данилевський у 1892 році висунув ідею відкриття недільних відділів читальні у віддалених від центру районах міста [15].

Своїм власним прикладом, виявляючи ініціативу щодо благодійних пожертвувань на користь народної бібліотеки та проведення благодійних лекцій на користь громадських організацій, Василь Якович заохочував представників інтелігенції до матеріальної підтримки справи освіти дорослих [10, с. 150; 14; 17].

За статистичними даними, наведеними у звіті ХТГ за 1900 р., серед відвідувачів цієї установи були представники різних соціальних прошарків населення Харкова, зокрема дорослі громадяни, що були зацікавлені у самоосвіті та не мали для цього можливості (див. табл. 1) [9, с. 124].

Таблиця 1.

Відвідувачі Товариства грамотності

Категорії населення	Чоловіки	Жінки	Разом	%
Працівники, що служать у різних установах	38	1	39	6,7
Торговці-господарі та прикажчики	24	-	24	4,1
Ремісники-господарі	30	1	31	5,3
Ремісники-майстри та підмайстри	26	1	27	4,6
Ремісники-учні	42	1	43	7,4
Робітники, які мають розряди	45	-	45	7,6
Робітники без кваліфікації	7		7	1,2
Прислуга	4		4	0,7
Особи, що навчаються у вищих навчальних закладах	1		1	0,2
Особи, що навчаються у середніх навчальних закладах	20	2	22	3,8
Особи, що отримують початкову освіту	234	25	259	44,5
Підлітки без певних занять	33	10	43	7,4
Діти, що не навчаються в школі	10	3	13	2,2
Особи, що мають інші заняття	15	10	25	4,3
Усього	529	54	583	100,0

У 1894 р. Василь Якович очолив комітет ХТГ по створенню сільських бібліотек у Харківській губернії [1, с. 760]. За замовленням громад або з власної ініціативи комітет надавав допомогу повітовим земським управам, а також сільським громадам.

Комітет надавав методичну допомогу з питань влаштування бібліотек і безплатних читалень на селі, безпосередньо вирішував питання формування бібліотечних фондів, разом з видавничим комітетом ХТГ працював над зразковими каталогами книг для бібліотек, які використовувались у різних регіонах Росії.

Протягом 1892 р. комітет видав 8 брошур тиражем 10000 примірників. Вивчення переліку видань (серед них: «Сибирь и переселенцы, «Как и откуда добывается шелк» та інші) дозволяє припустити, що їх зміст відповідав

інтересам різних верств населення, а видавницька діяльність комітету сприяла організації освіти дорослих в Харківській губернії [8, с. 37].

Комітет також складав інструкції для сільських бібліотекарів, правила для читачів, вирішував питання забезпечення бібліотек канцтоварами, меблями. Налагодження ділових контактів з видавничими фірмами та книготорговцями теж входило в компетенцію комітету [12]. З метою розповсюдження публікацій для народу комітет влаштував склад книг у приміщенні народної читальні в Харкові, налагодив стосунки з місцевими та іногородніми складами дешевих народних видань (земськими, громадськими, приватними), надсилаючи їм свою друковану продукцію для придбання [8, с. 38].

За сприяння членів Товариства грамотності в Харкові було відкрито Народний Будинок. Його метою була організація морального та фізичного відпочинку громадян [1, с. 769]. Народний Будинок, за визначенням сучасників, – місце організації дозвілля для робітників, де мали можливість збиратися люди різного віку, характерів та професій, які мали можливість відпочивати під час чаювання, приймати участь у бесідах, читати книги, зіграти роль у виставі, приєднатися до хорового співу, навчитися грати на музикальних інструментах в оркестрі, слухати музику або лекцію, переглядати театральні постанови [1, с. 767].

З метою зведення Народного Будинку, професор В. Данилевський присвятив цій установі доповідь, написану для Товариства грамотності. Ця доповідь була надрукована і гроші, що надійшли від продажу видання, були направлені на будівництво [4].

На початку ХХ ст. Василь Якович Данилевський був ініціатором і організатором видання «Народной энциклопедии научных и прикладных знаний». Народна енциклопедія – унікальне видання, що призначалося для широких верств населення. Видання було розраховане для розповсюдження серед читачів, які отримали навчання лише у початковій школі й прагнули до самоосвіти. Було видано двадцять один том енциклопедії. Кожен том складався з систематично згрупованих коротких нарисів, бібліографії. Енциклопедія

видавалася у типографії І. Ситіна в Москві й була визнана найпопулярнішим виданням у справі організації просвітницької діяльності в Російській імперії.

Вивчення історико-педагогічних джерел дозволяє свідчити: В. Данилевський входив до комітету Харківського медичного товариства, що організовувало проведення лекцій для пересічних громадян. Серед лекційних тем, що наведені у програмі курсу, більшість стосувалися проблем гігієни та санітарії [16]. На лекції допускалися особи будь якої статі, не молодше 18 років, з освітою на рівні четвертого класу гімназії. Заможні слухачі були зобов'язані сплатити на початку навчання 5 рублів сріблом на користь медичного товариства. Незаможним слухачам надавалася можливість слухати лекції безкоштовно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що В. Данилевський, увібравши в себе досягнення західноєвропейської педагогічної думки та спадщину своїх вітчизняних попередників, учених-педагогів вищої школи України другої половини ХІХ – початку ХХ століття, відповідно до соціально-економічних та національно-культурних умов тогочасної України, розробляв засади навчання й виховання молоді, розмірковував над засобами освіти дорослих.

В. Данилевський відрізнявся енциклопедичною ученістю, висотою морального духу, вмінням генерувати ідеї, а в організації просвітницької діяльності був прикладом винахідливості й відповідальності. Під його впливом формувався світогляд багатьох освітян досліджуваного періоду.

Учений в своїх науково-публіцистичних роботах приділяв увагу організації освіти дорослого населення, усіяко розкривав небезпеку соціального неучтва й аморальності, розмірковував над засобами мотивації громадян до саморозвитку та самоосвіти. Він зазначав, що призначенням лікаря є активна громадська діяльність. На його думку, лікар повинен брати участь в організації відпочинку трудящих, забезпечуючи не тільки збереження, але й подальший розвиток їх фізичних і розумових здібностей.

На нашу думку, головними напрямками просвітницько-педагогічної діяльності В. Данилевського в контексті освіти дорослих у другій половині XIX – на початку XX ст. були: благодійництво; відкриття народних бібліотек та пошук шляхів до вирішення проблеми місця бібліотеки у суспільстві; участь в організаційних заходах щодо заснування та функціонування у Харкові Товариства грамотності, Народного Будинку; сприяння видавництву та розповсюдженню посібників, літератури для народу з різних галузей знань; відстоювання прав жінок на освіту (у тому числі на державному рівні); участь в реформуванні середньої та вищої медичної освіти.

Проведений науковий пошук дає підстави стверджувати, що В. Данилевський приймав участь у просвітницькій діяльності Харківського медичного товариства, зокрема читав пересічним громадянам лекції з курсу догляду за хворими. Своїм істинно подвижницьким ставленням до обраної справи, вмінням застосовувати в справі організації освіти та дозвілля дорослих індивідуальний підхід, він завжди й в усьому був прикладом для вітчизняних медиків, передових викладачів Харківського університету.

Перспективу дослідження ми вбачаємо в подальшому широкому комплексному вивченні педагогічної спадщини та громадсько-просвітницької діяльності В. Данилевського.

Література

1. Багалея Д. И. История г. Харькова за 250 лет существования (1655-1905). Истор. монография. В 2 т. Т. 2 (XIX – нач. XX). Репринтное издание / Д. И. Багалея, Д. П. Миллер. – Х. : Харьковская книжная фабрика им. М. В. Фрунзе, 1993. – 976 с.
2. Белецкая О. Пример служения народу семьи Данилевских / О. Белецкая // Вечерний Харьков. – 2006. – 16 октября.
3. Записки Императорского Харьковского университета. – Харьков : Паровая типо-литография М. Зильберберг и С-вья, 1903. – С. 4.

4. Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи : Бібліографічний довідник / За ред. В. М. Лісового. – Харків : ХНМУ, 2010. – 208 с.
5. Данилевский В. Я. Народный дом, его задачи и общественное значение. Доклад проф. В. Я. Данилевского. 2-е доп. изд. с приложением «Указателя» по литературе о Народных домах, составленного А. А. Богомоловым / В. Я. Данилевский. – Харьков : Типография «Работник», 1915. – 60 с.
6. Исторический обзор деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности. 1869-1909. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1911. – 264 с.
7. Коломієць Т. В. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869 – 1920 рр.) / Т. В. Коломієць. – Х. : Консум, 1998. – 192 с.
8. Отчет о деятельности Харьковского общества грамотности за 1892 год. – Харьков : Тип. Зильберберга, 1893. – 68 с.
9. Отчет о деятельности Харьковского общества грамотности за 1900 год. – Харьков : Тип. губернского правления, 1902. – 352 с.
10. Павлова Т. Г. Негосударственная высшая школа Харькова в начале XX века : Монография / Т. Г. Павлова. – Харьков : Изд-во «Сага», 2012. – 408 с.
11. Пример служения. Сборник трудов В. Я. Данилевского и материалов его деятельности / Сост. О. М. Белецкая. – Харьков : Изд-во «Форт», 2007. – 528 с.
12. Сафонова В. В. ХДНБ ім. В. Г. Короленка і громадський бібліотечний рух / В. В. Сафонова // Короленківські читання 2010 : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка» ; [уклад. Н. І. Капустіна]. – Х. : ХДНБ ім. В. Г. Короленка, 2011 [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://korolenko.kharkov.com/78.htm>

13. Финкельштейн Е. А. Василий Яковлевич Данилевский / Е. А. Финкельштейн. – Л. : Изд-во Академии наук СССР, 1955 [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.timiryazev.ru/biblioteka/danilevskiy08>
14. Харьковские ведомости. – 1890. – 11 октября, 9 ноября.
15. Харьковские ведомости. – 1892. – 14 декабря.
16. Харьковские ведомости. – 1893. – 12 октября.
17. Харьковские ведомости. – 1894. – 12 марта, 28 марта.

Лутаева Татьяна Васильевна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики и психологии Национального фармацевтического университета.

E-mail: tanya_lutaeva@list.ru

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
В. Я. ДАНИЛЕВСКОГО В КОНТЕКСТЕ ОРГАНИЗАЦИИ
ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ**

Аннотация. В статье анализируются педагогические идеи, исследуется деятельность В. Данилевского в контексте организации образования взрослых во второй половине XIX – в начале XX ст. Было доказано, что ученый в своих философско-публицистических работах раскрывал опасность социального невежества и аморальности, размышлял над средствами мотивации граждан к саморазвитию и самообразованию, доказывал важность участия врачей в просветительском движении. Установлено, что основными направлениями просветительно-педагогической деятельности ученого в контексте образования взрослых были: благотворительность; открытие народных библиотек; участие в организации работы Харьковского Общества грамотности; содействие издательству и распространению литературы для народа; отстаивание прав женщин на образование; участие в реформировании среднего и высшего образования.

Ключевые слова: образование взрослых, просветительство, педагогическая деятельность, благотворительность, народная библиотека, Харьковское Общество грамотности.

Lutaieva Tetiana – Candidate of pedagogical sciences, assistant professor of Pedagogical and Psychological Sciences Departement of National University of Pharmacy.

E-mail: tanya_lutaeva@list.ru

THE V. DANILEVSKY'S PEDAGOGICAL IDEAS AND ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF THE ORGANIZATION OF ADULT EDUCATION

Summary. *In the article the V. Danilevsky's (1852-1939) pedagogical ideas and activities in the context of adult education during the second half of 19th – early 20th century have been analyzed.*

The article is based on the analysis of legal documents (e.g. the V. Danilevsky's philosophical works, Kharkiv Imperial University's publications, Kharkiv Social Organization's reports), general periodicals of the researched period.

It was noted that among the V. Danilevsky's characteristic features were encyclopaedic erudition, high morale, abilities to generate ideas and to organize educational activities.

The ideology and the creative potential of progressive Kharkov pedagogues and social activists have been formed under impact of V. Danilevsky.

The article highlights that V. Danilevsky revealed the danger of social ignorance and immorality, pondered over the means of motivation people to self-development and self-education, argued the importance of doctor's participation in educational movement.

It was noted that the organization of recreation and further development of physical and mental abilities of workers by doctors have been proved in V. Danilevsky's publications.

The article outlines that among the main components of V. Danilevsky's educational activity were: philanthropy, opening of public libraries, participation in organization of the Kharkiv Community of Literacy, promotion of publishing and distribution the literature for commonalty; defending the rights of women to education; participation in the reform of secondary and higher education.

In the article the author characterizes the V. Danilevsky's participation in educational activities of the Kharkiv Medical Society (e.g. the scientist reads lectures on hygiene and sanitary requirements for those who care for sick people).

The article outlines that V. Danilevsky was known for his truly unselfish relationship to organization of adult education and the ability to apply individual approach in training, education of adults.

The V. Danilevsky's pedagogical activity in the context of adult education was an example for Ukrainian doctors, progressive educators of Kharkiv Imperial University during the researched period.

Key words: *adult education, educational activity, pedagogical activity, philanthropy, public library, Kharkiv Community of Literacy.*

Bibliography

1. Bagalej D. I. Istorija g. Har'kova za 250 let sushhestvovanija (1655-1905). Istor. monografija. V 2 t. T. 2 (HIH – nach. HH). Reprintnoe izdanie / D. I. Bagalej, D. P. Miller. – H. : Har'kovskaja knizhnaja fabrika im. M. V. Frunze, 1993. – 976 s.
2. Beleckaja O. Primer sluzhenija narodu sem'i Danilevskih / O. Beleckaja // Vechernij Har'kov. – 2006. – 16 oktjabrja.

3. Zapiski Imperatorskogo Har'kovskogo universiteta. – Har'kov : Parovaja tipolitografija M. Zil'berberg i S-v'ja, 1903. – S. 4.
4. Vydatni vykhovantsi Kharkivs'koyi vyshchoyi medychnoyi shkoly : Bibliohrafichnyy dovidnyk / Za red. V. M. Lisovoho. – Kharkiv : KhNMU, 2010. – 208 s.
5. Danilevskij V. Ja. Narodnyj dom, ego zadachi i obshhestvennoe znachenie. Doklad prof. V. Ja. Danilevskogo. 2-e dop. izd. s prilozheniem «Ukazatelja» po literature o Narodnyh domah, sostavlenogo A. A. Bogomolovym / V. Ja. Danilevskij. – Har'kov : Tipografija «Rabotnik», 1915. – 60 s.
6. Istoricheskij obzor dejatel'nosti Har'kovskogo obshhestva rasprostraneniya v narode gramotnosti. 1869-1909. – M. : Tip. T-va I. D. Sytina, 1911. – 264 s.
7. Kolomiyets' T. V. Kharkivs'ke tovarystvo poshyrennya v narodi hramotnosti (1869 – 1920 rr.) / T. V. Kolomiyets'. – Kh. : Konsum, 1998. – 192 s.
8. Otchet o dejatel'nosti Har'kovskogo obshhestva gramotnosti za 1892 god. – Har'kov : Tip. Zil'berberga, 1893. – 68 s.
9. Otchet o dejatel'nosti Har'kovskogo obshhestva gramotnosti za 1900god. – Har'kov : Tip. gubernskogo pravlenija, 1902. – 352 s.
10. Pavlova T. G. Negosudarstvennaja vysshaja shkola Har'kova v nachale XX veka : Monografija / T. G. Pavlova. – Har'kov : Izd-vo «Saga», 2012. – 408 s.
11. Primer sluzhenija. Sbornik trudov V. Ja. Danilevskogo i materialov ego dejatel'nosti / Sost. O. M. Beleckaja. – Har'kov : Izd-vo «Fort», 2007. – 528 s.
8. Safonova V. V. HDNB im. V. G. Korolenka i gromads'kij bibliotechnij ruh / V. V. Safonova // Korolenkivs'ki chitannja 2010 : materiali vseukr. nauk.-prakt. konf. / Derzh. zakl. «Hark. derzh. nauk. b-ka im. V. G. Korolenka» ; [uklad. N. I. Kapustina]. – H. : HDNB im. V. G. Korolenka, 2011 [Elektronnij resurs] // Rezhim dostupu : <http://korolenko.kharkov.com/78.htm>
9. Finkel'shtejn E. A. Vasilij Jakovlevich Danilevskij / E. A. Finkel'shtejn. – L. : Izd-vo Akademii nauk SSSR, 1955 [Elektronnyj resurs] / Rezhim dostupa : <http://www.timiryazev.ru/biblioteka/danilevskiy08>
10. Har'kovskie vedomosti. – 1890. – 11 oktjabrja, 9 nojabrja.
15. Har'kovskie vedomosti. – 1892. – 14 dekabrja.
16. Har'kovskie vedomosti. – 1893. – 12 oktjabrja.
17. Har'kovskie vedomosti. – 1894. – 12 marta, 28 marta.